

Prof. Maria Czerepaniak-Walczak
Uniwersytet Szczeciński
Instytut Pedagogiki

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgra Wiktora BERNADA
pt.: *Pedagogical supervision in Poland and Portugal: a qualitative study of discourses and practices in teacher development*
napisanej w **Universidade de Lisboa Instituto de Educaçã**
i w **Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu**
pod kierunkiem **prof. Marii João Mogarro** i **prof. Hany Cervinkovej**
Lizbona-Wrocław 2021, ss. 196 + Bibliografia, spis tabel i rycin oraz Aneksy

Uwagi wstępne

Dysertacja mgra Wiktora BERNADA napisana w ramach międzynarodowego projektu EDiTE-EJD (*European Doctorate in Teacher Education – European Joint Degree*, Horizon 2020) jest cennym i ważnym udokumentowaniem znaczenia jednego ze środków doskonalenia zawodowego nauczycieli oraz *Lifelong learning*. Przedmiotem rozprawy jest krytyczna analiza koncepcji i praktyki superwizji pedagogicznej, jej działania, mocnych i słabych stron, potencjalnego i możliwego oddziaływania na szeroko rozumiane funkcjonowanie i pracę nauczycieli w kontekście tworzenia i uaktualniania Europejskiej Przestrzeni Edukacyjnej. Jest to oryginalny projekt badawczo-wdrożeniowy. Jest ważnym elementem projektu EDiTE poszerzającym problematykę europejskiego kontekstu profesjonalnego rozwoju nauczycieli i ich doświadczeń transformatywności. Problematyka ta nabiera szczególnego znaczenia ze względu na wskazaną w rozprawie marginalność superwizji jako nauczycielskich praktyk doskonalenia w oficjalnych dokumentach UE (s. 91). Znaczące i zasługujące na podkreślenie jest to, że nie jest to praca komparatystyczna, ale prezentująca wykorzystanie dobrych praktyk w rozwoju wspólnych, ponadkrajowych systemów zawodowego doskonalenia nauczycieli. Rozprawa ta spełnia kryteria doktoratu wdrożeniowego poszerzającego pola doświadczeń osób uczestniczących w badaniach i wdrażanych zmianach. Jest też przykładem badania partycypacyjnego, w którym badacz jest refleksyjnym sprawcą (*agent*) zmiany.

Struktura rozprawy

Dysertacja ma klasyczną strukturę raportu z badań, to znaczy zawiera wprowadzenie w problematykę badań własnych poprzez przedstawienie kontekstu badanego zjawiska, analizę dotychczasowego stanu wiedzy o pedagogicznej superwizji jako kategorii analitycznej i jako praktyce społecznej. Te treści wypełniają pierwszą część rozprawy. Drugą część –

zatytułowaną Empirical Part – rozpoczynają pytania badawcze oraz omówienie przyjętej metodologii poszukiwania odpowiedzi na nie. Przedstawiona jest też metoda gromadzenia, analizy i interpretacji danych. Najobszerniejszą część rozprawy zajmuje prezentacja i dyskusja wyników studium przypadków w Portugalii i w Polsce. Treść rozprawy zamykają konkluzje zawierające krytyczną analizę podobieństw i różnic w pojmowaniu i praktykowaniu pedagogicznej superwizji w dwóch odmiennych systemach oświatowych oraz różnych kontekstach kultury szkoły i nauczycielskich doświadczeń. Końcowe konkluzje są adekwatne do danych z badań. Są zarówno syntezą zgromadzonego materiału empirycznego jak i rekomendacjami i sugestiami pod adresem praktyki. Zawierają też refleksyjną, krytyczną samoocenę badacza odnośnie do gromadzenia danych oraz organizacji i procedur wdrażania projektu pedagogicznej superwizji w polskiej szkole.

W pracy autor wykorzystał obszerną bibliografię, trafnie dobrane aktualne piśmiennictwo naukowe. Są to publikacje w języku angielskim, polskim i portugalskim, a więc w tych, które były aktywnie stosowane w procesie prowadzenia badań i pisania rozprawy.

Ważną częścią przedłożonej dysertacji są Aneksy zawierające wzory narzędzi badawczych oraz dokumentację wybranych wyników badań.

Do pracy dołączone są Streszczenia w języku angielskim, polskim i portugalskim.

Taka struktura rozprawy świadczy o opanowaniu umiejętności projektowania i realizacji badań własnych, sporządzania raportu z badań naukowych, a treści poszczególnych części pracy dowodzą solidnej wiedzy przedmiotowej, krytycznej oceny piśmiennictwa i badanych zjawisk oraz umiejętności projektowania i prowadzenia badania i wdrażania. W wyniku krytycznej analizy piśmiennictwa oraz wyników badań empirycznych z wykorzystaniem posiadanych kompetencji komunikacyjnych

Oryginalność rozprawy

Dysertacja jest oryginalnym przykładem integrowania badania i zmieniania nauczycielskich doświadczeń w sferze doskonalenia zawodowego. Tę oryginalność dostrzegam w następujących wymiarach: przedmiotowym (ontologicznym) i prakseologicznym (użytecznym). O przedmiotowej oryginalności świadczy podjęcie badania zjawiska, które ze względu na swoją polisemiczność przybiera różne formy i zwykle służy ocenianiu i dyscyplinowaniu. Autor rozprawy w pierwszej kolejności skupił się na wyznaczeniu pola znaczeniowego (semantycznego) tytułowego pojęcia – superwizji. Poradził sobie z tym bardzo dobrze poprzez redukcję definicji nominalnej poprzez kontekstową, operacyjną do wskaźnikowej. Postawił też pytania badawcze o znaczenie wsparcia w procesie doskonalenia zawodowego będącego immanentną cechą zawodu nauczycielskiego. W. Bernad przyjął

perspektywę wzajemnego uczenia się, w odróżnieniu od relacji hierarchicznej, w której superwizja przedstawiana jest jako proces uczenia się od osoby o wyższych kwalifikacjach i kompetencjach. W efekcie prowadzonych badań przedmiotowego piśmiennictwa oraz badań empirycznych w środowisku nauczycieli w szkołach w Portugalii i w Polsce możliwe stało się nadanie nowego znaczenia tej kategorii pojęciowej. Pedagogiczna superwizja została określona jako rówieśnicza interakcja i wzajemne wsparcie w radzeniu sobie z wyzwaniami poprzez korzystanie z rad koleżeńskich. W tym wymiarze oryginalne jest wydobywanie istoty i specyfiki pedagogicznej superwizji (s. 50), jej orientacji na wartości takie jak: krytyczność, dialogiczność, demokratyzacja, uczestniczenie i emancypacja. Ponadto konsekwentne pojmowanie jej (pedagogicznej superwizji) jako metody rówieśniczej współpracy nauczycieli, jako kultury wzajemnego uczenia się (s. 90) umożliwia nowe podejście do tej formy doskonalenia zawodowego. Interesujące i oryginalne jest zwrócenie uwagi na znaczenie przywództwa w procesie pedagogicznej superwizji jako czynnika rozwijania wspólnotowości, odpowiedzialności, dzielenia się wiedzą oraz dobrymi praktykami. (s. 90). Podkreślenie, że nauczycielska superwizja jest ważną formą edukacji całościowej (LLL).

W wymiarze prakseologicznym oryginalność dostrzegam w integracji poznania i zmieniania, wprowadzania zmian w praktyce doskonalenia zawodowego z wykorzystaniem wiedzy i doświadczenia nauczycieli oraz wzajemnego wsparcia opartego na zaufaniu. Jest to uwidocznione w założonym celu poznawczym – poszukiwaniu głównych czynników zewnętrznych i wewnętrznych (zarówno pozytywnych, jak i negatywnych), które kształtują postawy nauczycieli wobec projektów superwizji oraz potencjalnych zmian tych postaw w trakcie realizacji projektów (s. 58). Nabiera to szczególnego znaczenia w sytuacji tendencji nauczycieli do unikania pracy zespołowej, na co między innymi zwracają uwagę osoby uczestniczące w badaniach. Ponadto interesujące oraz obiecujące poznawczo i praktycznie jest wskazanie, za dokumentem UE (*European Commission. Education & Training 2020*, 2015: p.14) znaczenia pedagogicznej koleżeńskiej superwizji wykraczającej poza środowisko jednej szkoły, doradztwa i wzajemnego wsparcia nauczycieli z różnych poziomów formalnej edukacji, co przenosi inicjatywę organizowania superwizji na lokalne przywództwo/władzę edukacyjną. Nie mniej oryginalna jest propozycja i wdrożona przez doktoranta praktyka poszerzenia kręgu uczestników tej formy doradztwa poprzez tworzenie grup o zasięgu krajowym i międzynarodowym, co w rozprawie jest udokumentowane jako pozytywne doświadczenie.

Opinia na temat treści i redakcji rozprawy doktorskiej

Pozytywnie opiniuję wprowadzenie w problematykę badań własnych, przedstawienie szerokiego (europejskiego) i lokalnego kontekstu funkcjonowania szkół, w których prowadzone były badania oraz krytyczne odczytanie semantyki kluczowego pojęcia – superwizja pedagogiczna. Moja uwaga odnośnie do tej części dotyczy tego, że przy wprowadzaniu kolejnych pojęć mniej lub bardziej dosłownie powtarzane jest stwierdzenie, że „pojęcie X jest bardzo złożone i może być/ jest definiowane na wiele sposobów” (m.in. s. 51) oraz oczywiste stwierdzenia (m.in. s.55: „Despite the aforementioned challenges, pedagogical supervision is inevitably beneficial for those who participate in the proces”)

Empiryczną część pracy rozpoczyna przedstawienie problematyki badań oraz procedury badawczej. Pytania badawcze są spójne i jednoznaczne. W przedstawieniu zastosowanych metod i technik badawczych autor pominął ważną, moim zdaniem, informację o metodzie i technikach gromadzenia danych z badania dokumentów. Poszukiwanie formalnych przepisów i dokumentów regulujących superwizję pedagogiczną jest ważną częścią rozprawy wnoszącą nowe elementy do rozumienia istoty i specyfiki pedagogicznej superwizji. Szkoda, że Wiktor Bernad nie pokusił się o nazwanie tej metody badań z użyciem wyszukiwarki internetowej (search engine method/ internet search research). Nie użył także nazwy *desk research* w odniesieniu do wykonanych badań dokumentów. Rzetelnie opisane są metody i techniki badań terenowych. Pokazany jest warsztat badawczy. Na podkreślenie zasługuje jego konsekwentne zastosowanie w gromadzeniu danych empirycznych.

Drugim elementem części empirycznej jest prezentacja i dyskusja wyników badań. Jest to kluczowa z punktu widzenia celów rozprawy oraz projektu EDiTE część dysertacji. Jest ona napisana z zachowaniem dużej dyscypliny badawczej. Wypowiedzi uczestników badań są trafnie dobrane i są solidnymi argumentami prowadzonego wywodu. Czytania tej części pracy nie zakłóca wskazane przez autora utrudnienie wynikające z naprzemiennego posługiwania się trzema językami. Zdaję sobie sprawę z wysiłku jaki musiał włożyć Wiktor Bernad w wykonanie badań empirycznych oraz spójne, logiczne przedstawienie ich wyników. To świadczy o jego wysokich kompetencjach badawczych i komunikacyjnych. Umożliwiły mu one nie tylko zgromadzenie danych, wprowadzenie innowacji, ale także pokonanie wielu przeszkód, na jakie natrafiał w czasie pracy badawczej. Tę część rozprawy oceniam wysoko. Lektura pracy nasunęła mi wiele pytań pod adresem badanego zjawiska. Odpowiedzi na niektóre z nich spodziewam się poznać w czasie publicznej obrony. Są to następujące pytania:

1. które nauczycielskie role i zadania wyszczególnione na s. 15 są przedmiotem superwizji? Czy te związane z kształceniem, czy związane w wypełnianiem funkcji wychowawczych, czy opiekuńczych, czy administracyjno-organizacyjnych?

2. jak często przedmiotem superwizji jest odwaga moralna, wsparcie w zaangażowanie w rozwijanie demokracji, w transgresję, w transformowanie siebie i systemu
3. Czy autor dostrzega podobieństwa własnych doświadczeń zgromadzonych w czasie badania i wdrażania superwizji do stosowanej w Niemczech formy Kollegiale Beratung?

Konkluzja

W rozprawie podjęty jest oryginalny i ważny społecznie problem ustawicznego doskonalenia zawodowego nauczycieli. Interesująca i atrakcyjna poznawczo jest realizacja podjętego zadania badawczego na każdym jego etapie, to znaczy desk research, badań terenowych (field research) jak i na etapie wdrażania innowacyjnych praktyk. Autor zachował zasady etyczne badań zarówno w odniesieniu do prawa autorskiego jak i ochrony danych osobowych. Na tej podstawie stwierdzam, że dysertacja mgra Wiktora Bernada spełnia formalne kryteria stawiane rozprawom doktorskim w art. 187. 1 i p. 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Jej treść i forma upewnia także o tym, że autor prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie pedagogika oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Na tej podstawie wnoszę o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie mgra W. Bernada do publicznej jej obrony.

Rozprawa stanowi ważny element projektu EDiTE w wymiarze badawczym (teoretycznym i empirycznym) i wdrożeniowym. Jest przykładem badania partycypacyjnego, zorientowanego na wprowadzanie zmiany w zastanych praktykach edukacyjnych oraz otwierania się uczestniczących w nim nauczycieli na transgresję i transformację swoich działań. Wyniki badań otwierają też pole dyskusji nad zakresem znaczeniowym wyrażenia „superwizja pedagogiczna” oraz namysł nad jej efektami w i dla edukacji.

Mimo że nie jest to praca porównawcza, zestawienie doświadczeń w dwu różnych kontekstach strukturalnych i kulturowych umożliwia wydobycie istotnych i znaczących cech nauczycielskiej superwizji i odsłonięcia mechanizmów rządzących nią. Wyniki badań pozwalają zrozumieć źródła otwarcia i oporu wobec tej formy doskonalenia zawodowego i środka przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu, dostrzec złożoność i problematyczność pedagogicznej superwizji. Otwierają też drogę do kolejnych badań oraz podejmowania transformatywnych praktyk edukacyjnych.

Ze względu na uwidocznione w rozprawie innowacyjne elementy zarówno odnośnie do koncepcji pedagogicznej superwizji jak i do praktyki edukacyjnej proponuję opublikowanie pracy, najlepiej w trzech językach, to znaczy angielskim, polskim i portugalskim.

Szczecin, 05.01.2022 r.

